

Діячі освіти, культури і науки на Поділлі

УДК 281.96:929-051ОСТРОЗЬКИЙ В.(477)(045)

Ю.І.Блажевич

Князь Костянтин-Василь Острозький – захисник українського православ'я

В статті на основі документальних джерел і праць українських дослідників висвітлено роль князя Острозького в справі захисту православ'я на теренах України, зокрема й Волині і Поділля. Автором розкрито доробок цієї непересічної особистості щодо підтримки духовно-моральних православних цінностей в боротьбі з католицьким і уніатським впливом в умовах тогочасного складного періоду. Проаналізовано також деякі сторони діяльності князя Костянтина Острозького як гуманіста, реформатора, державо творця і європеїзатора України – Русі. Наведено низку конкретних фактів і прикладів щодо релігійності князя Острозького, його зв'язків з православними патріархами, глибокого розуміння суті уніатства, намагання утвердити в Києві незалежну православну патріархію, розвиток церковно-парафіяльних шкіл при храмах, монастирях, братствах. Надано оцінку реформаторським діям князя щодо створення Острозької академії для підготовки кадрів для потреб церкви, освіти і культури, судової справи, місцевого самоврядування тощо. Детально проаналізовано клопітку десятирічну роботу Острозького та десятків перекладачів і друкарів над створенням Острозької Біблії – першого повного перекладу з грецьких та латинських текстів на церковнослов'янську мову. Підкреслено роль князя Острозького як надійного оборонця не тільки самобутнього українського православ'я, але й кордонів України-Русі.

Ключові слова: Костянтин Острозький, захисник православ'я, гуманіст, реформатор, державотворець, церква, релігійні діячі.

В умовах, коли Україна конституційно стверджує свою суверенність і незалежність, розвиває демократичні інституції, шукає шляхи виходу з політичної, економічної та соціальної кризи і покращення життя народу, особливого значення набуває історичний досвід попередніх поколінь, що жили, трудилися і боролися за кращу долю, зокрема й на теренах нашого краю.

Серед тих, хто самовіддано і мужньо відстоював інтереси нашого краю, духовно-моральні православні цінності, прагнув до процвітання подолян, творив європейську Русь – Україну, ми бачимо князя Костянтина Острозького – відомого далеко за межами України гуманіста, реформатора, державотворця і захисника православної віри. Тому його діяння і справи співзвучні з нашим новим життям, що розбудовується нині в Україні і її регіонах. На жаль, історики й дослідники діяльності князя Острозького в минулому, в силу тих чи інших переконань або релігійно-світоглядних поглядів, надто далеких від об'єктивності, по-різному оцінювали, відносилися, а іноді просто осуджували постать цієї людини. Так, польські історики націонал-шовіністичного напрямку К.Несецький, В.Стебельський та інші в особі князя бачили тільки польського магната-шляхтича, конкурента Корони. Російські дослідники П.Батюшков, М.Биков, К.Левицький, М.Теодорович, М.Костомаров розглядали особу Острозького тільки як захисника російської віри. А такі вчені як П.Куліш, М.Грушевський, М.Максимович, І.Огієнко, на жаль, зводили обставини життя і діяльності князя, як правило, до випадковостей, відсутності смислу і логіки в його діях і вчинках тощо. В працях українських та російських радянських істориків О.Барановича, К.Гуслистого, І.Голініщева-Кутузова, Е.Немировського та деяких інших постать Острозького трактувалась відповідно до критеріїв і вимог марксистсько-ленінської ідеології виключно як феодала-експлуататора, вірогідданого польських королів, а його подвижницькі потуги в різних сферах життя – як предтеча возз'єднання України і Росії.

Лише за часів незалежності України така тенденційна оцінка життя і діяльності князя Острозького була переборена в об'єктивних дослідженнях О.Журка, М.Ковальського, Л.Семаки, В.Мончака, Є.Назаренка, О.Русина, Д.Ліщука, П.Ричкова, В.Луца, В.Ульяновського та ін.

Метою статті є дослідження ролі князя Острозького в справі захисту православ'я на теренах України, зокрема й Волині і Поділля, а також розкриття доробку цієї непересічної особистості щодо підтримки духовно-моральних православних цінностей в боротьбі з католицьким і уніатським впливом.

Відомий державний діяч, вчений, філософ і церковний діяч Іван Огієнко в своїх творах неодноразово підкреслював, що українські магнати, усі разом, не зробили для України стільки, скільки зробив К.-В.Острозький. І дійсно, вдиляючись крізь багатівкову пелену часу, аналізуючи його діяльність, бачимо потужну високоосвічену постать, заслуги якої на духовно-просвітницькій і державотворчій нивах вражають яву й понині. Князь Костянтин-Василь Острозький – видатний державний і військовий діяч в історії Європи і України, воєвода, просвітитель в галузі освіти, науки, культури, захисник прикордоння тогочасної України-Русі. Однак метою нашого дослідження є, насамперед, висвітлення особи князя як оборонця самобутнього українського православ'я, будівничого сотень православних церков й десятків монастирів, де відкривалися і діяли церковнопарафіяльні школи, в яких навчалися діти козаків, селян і ремісників.

Народився князь К.-В.Острозький 2 лютого 1526 р. Освіту отримав домашню, глибоко захоплювався творами грецьких, римських та західноєвропейських

просвітителів, богословів і філософів. У молоді роки, добре знаючи історію і діяння свого роду, вирішив відновити становище і славу родини Острозьких, що викликало повагу до нього магнатів Литви, зокрема, могутніх Радзивілів. На початку 50-х рр. XVI ст. К.Острозький отримує місце у великокнязівській раді, в середині 50-х рр. – він стає маршалком Волинської землі. Завдяки вигідному шлюбу на представниці великого магнатського роду Тарнавських (дружина Софія Тарнавська принесла йому великі маєтки в Малопольщі), князь посідає високе становище в аристократії Великого князівства Литовського. У 1559 р. К.Острозький стає київським воєводою, а пізніше – першим сенатором Речі Посполитої. Таким чином, під його вплив і владу фактично потрапляє майже все Правобережжя і Волинь, він стає найбільш впливовим управителем українських земель [5, с. 6].

Водночас князь Острозький продовжив справу свого батька – князя Костянтина Івановича Острозького, також славного полководця (літописці стверджують, що він одержав перемоги в 60-ти битвах) і ревного захисника християнської віри східного обряду (очоловав православну “партію”, надавав матеріальну і політичну підтримку розвитку церковно-культурного життя на українських теренах), особливо боровся за відновлення і становлення духовної величчя Києво-Печерської лаври. Син і спадкоємець такого видатного діяча став не тільки одним із найвпливовіших військово-політичних діячів Речі Посполитої (федеративної держави, що виникла у 1569 р. в результаті об’єднання Королівства Польського та Великого князівства Литовського), але й авторитетним та енергійним меценатом і захисником православної віри, борцем за збереження і розвиток української православної культури під час угисків, а пізніше й неприкритих гонінь із боку католицької церкви та посталої після Берестейського собору 1596 р. уніатської ієрархії.

Отримавши, як вже зазначалось, гарну домашню освіту, князь Острозький став різнобічно освіченою людиною, володів кількома мовами, добре розумівся на основах православного, католицького та протестантського богослов’я. Водночас він був надзвичайно побожною людиною, на його кошти було збудовано сотні православних церков і десятки монастирів, а при них – церковно-парафіяльні школи. В кількох церквах і в Чеснохрестенському монастирі під Дубно були зроблені відповідні спеціальні місця для князя із решітковими загорожами. Острозький у перший день великого посту одягав на себе чернече вбрання, зачинався на всю першу седмицю посту й посилено молився [7, с. 127]. Про це ж свідчить інформація автора-єзуїта першої третини XVII ст. Рафала Янчинського (редакція Вроцлавського Оссолінему): “Муж багатий маєтностями, завдяки військовому мистецтву отримав Київське воєводство, про всю Волинь і Україну турбувався. Оскільки був прихильником грецького обряду і відмежувався від Унії з Римською Церквою, мав серед русинів таку славу, що вони визнавали його третім після Бога. Бо перше місце після Бога віддавали найсвятішій і найчистішій Богородиці, друге – святому Миколаю, а третє – йому. Заробив собі авторитет у народу завдяки своїй побожності... Як священник він

читав псалми і гімни, в храмах свого обряду мав ораторії вищі свого високого зросту, шириною в 2 лікті, з вікнами по обидва боки. Вони були більш схожі на кімнату, в якій він міг випростатися, стояти на колінах і сидіти зручно. Кожного разу як заходив в ці ораторії, закривав за собою двері так, щоб ніхто не спостерігав за його молитвою. Найсвятішим для нього був час Великого посту, якого він дотримувався згідно обряду – у перший день посту ішов з Острога до Дубенського монастиря, де є церква Найсвятішого Спасителя, і, знявши з себе князівський одяг і одягнувши монашу рясу, брав участь у всіх богослужіннях, промовляв псалми і гімни в своїй келії та читав Святе Письмо. Всю 40-десятницю вживав грубу їжу, не перестаючи суворо поститися навіть в глибокій старості” [6, с. 242].

Сучасний польський дослідник, автор капітальної монографії про К. Острозького Томаш Кемпа, спираючись на листи Острозького і красномовні дослідження, стверджує, що Василь-Костянтин також чимало часу присвячував виконанню релігійних обрядів у замковій острозькій Богоявленській церкві, де лежали його предки й з “небес” могли спостерігати за його набожністю [4, с. 92]. Князь мав декількох сповідників і духовників. Серед них вирізнялися Іов Княгиницький (Залізо) і Дем’ян (Даміан) Наливайко – брат Северина Наливайка, сотника надвірної корогви князя Острозького, легендарного ватажка козацького повстання. 1595–1596 рр. Іов Княгиницький або Іов Почаївський (в миру – Іван Желізо) на запрошення князя Костянтина Острозького прибув до міста Дубно і став ігуменом Лубенського Чеснохресного монастиря на Волині, де працював 20 років. Всі ці роки він був сподвижником, сповідником і духовником великого князя, поділяв його наміри і дії щодо захисту українського православ’я, не визнавав постанов Берестейського унійного собору 1596 р. За складних тогочасних умов і релігійного протистояння він зумів відстояти свій і всі волинські монастирі від зазіхань католиків і уніатів. Для пропагування ідей К. Острозького Іов організував у Дубні гурток, до складу якого входили переписувачі книг та письменники – літератори, серед яких був і він, як письменник поеміст і перекладач писань святих отців. За згодою князя Іов пішов ігуменом Почаївського монастиря, де й закінчилося його земне життя [8, с. 198].

Дем’ян (Даміан) Наливайко навчався в Острозькій академії, активно співпрацював з Іваном Федоровим, займав посаду сповідника князя Острозького, був пресвітером в Онуфріївській церкві, парохом в Миколаївській церкві в Острозі. Після перенесення друкарні з Острога в Дерманський монастир він керував цією друкарнею, а коли в 1605 р. князь знову переносить її в Острог, Дем’ян Наливайко продовжує керувати видавничою справою активно займається літературною творчістю і перекладами [5, с. 39-40]. Ознакою внутрішньої релігійної потреби Острозького було й те, що він постійно тримав при собі (дома і в дорозі) образ Ченстоховської Богоматері (копію з чудотворної ікони), який займав чільне місце у княжому мідному складні-триптиху [8, с. 133].

Окрім цього князь Костянтин шанував культ архангела Михаїла, ікони якого в коштовних шатах зберігалися з часів князя-батька в замковій Острозькій церкві та Троїцькій церкві Межирицького монастиря. А церква Степанського монастиря

отримала посвяту в честь Михаїла Архангела згідно з волею князя Костянтина-Василя Острозького, який заснував цю чернечу обитель. Архангеловий монастир і церква набули при ньому дуже цікавого статусу – князь сам призначав на настоятельство грецьких ієрархів. Із 1599 р. тут був настоятелем Белградський митрополит Лука, з 1603 р. – митрополит Ієремія, пізніше – могаčovський митрополит Сергій Тисмянський. До речі, за князя Острозького за його кошти були прикрашені коштовними ризами ікони намісного ряду іконостасу, а також більшість ікон інших рядів прекрасного дерев'яного іконостасу. Варто також зазначити, що чимало князівських коштів було витрачено на панікадило, ліхтарі та світильники, підсвічники, коштовне мальоване єпископське крісло та мальований аналой. Церква мала також окремих приділ Св. Георгія Побідоносця, що пояснюється особливим шануванням його Острозьким, чий рід походить від польської гілки династії Рюриковичів [8, с. 137-138].

Важливою стороною релігійності князя Острозького було запровадження канонічних норм функціонування церковної структури у своїх маєтках, зокрема невтручання у суто церковні справи (богослужіння, духовні суди, шлюби, розлучення, хрещення, похорони, сповідання та причащення) світських керівників різних рангів, які намагались підмінити духовні суди, займались поборами, приймати мандрівних священиків і надати їм парафії тощо. Дбав князь Костянтин і про господарську діяльність монастирів, церков, церковнопарафіяльних шкіл, священиків та церковного кліру (диякони, дяки, псаломщики, проскурники, паламарі, монахи, послушники), постійно допомагав коштами щодо ремонтів храмів, оновлення церковного начиння, забезпечення лісом, медом, воском, збіжжям та іншими необхідними речами. Відмінне знання азів і канонів православ'я дозволяло йому слідкувати за додержанням церковних приписів всіх духовних осіб, відповідно карати недбалих і непослушних, прислухатись до думок і прохань пересічних мирян. Недаремно польський король публічно іменував його “опікуном і оборонцем Церкви”, а патріарх Ієремія величав його “стражником Святої Церкви” і надав князю (світській людині) титул патріаршого екзарха [7, с. 145]. Напевне така висока оцінка не була перебільшенням, адже Костянтин-Василь був великим господарем, його маєтки рахувалися не тільки в Україні, але й в Польщі, Литві, Австрії, Молдавії. Це – 57 міст і містечок, 857 сіл, 111 фільварків, 2 млн. моргів землі, де проживало і працювало 15 тисяч чиншовиків-орендаторів, діяли сотні храмів і десятки монастирів. Його річний дохід складав більше 1 млн. злотих, він втричі був багатішим від польського короля. Завдяки своїм людським і діловим якостям, його кандидатуру висували на престол Речі Посполитої, а також на престоли Угорського короля і Московського царя. Лише православна віра, якій він не зраджував ніколи, була перешкодою на цьому шляху для поляків і угорців [2, с. 220].

Усвідомлюючи значення освіти, науки, культури, духовності, друкарства, князь Острозький власним коштом заснував в Острозі греко-слов'яно-латинську колегію, яку називали також академією. Це був перший на східнослов'янських землях навчальний заклад європейського типу. Твердження єзуїтів про немож-

ливість розвивати вищу освіту на засадах православ'я було спростовано. При острозькій академії зібрався гурток високоосвічених православних вчених різних національностей. Були тут греки, які вже здобули вищу освіту в університетах Західної Європи (наприклад, Кирило Лукаріс – згодом патріарх, але переважали українці та білоруси). Найшановнішими серед них були богослови й філологи Герасим Смотрицький та його син Максим (в чернецтві Мелетій), церковні полемісти Іван Вишенський і Василь Красовський, письменник і вчений Дем'ян (Диміан) Наливайко, старший брат Северина Наливайка. Був тут і князь Андрій Курбський, який утік з Московії від гніву Івана Грозного. У 1575 р. на прохання князя Острозького зі Львова до Острога переїхав першодрукар Іван Федоров (в Україні був відомий як Федорович), який також був змушений покинути Москву. В різні часи тут працювали Василь Суразький, Іов Борецький та багато інших. За дослідженням історика П. Саса, грек Кирило Лукаріс, ректор і викладач грецької мови у період навчання Петра Конашевича-Сагайдачного в Острозькій академії, відіграв вирішальну роль у формуванні його духовного і політичного світогляду. Ідейні та культурно-освітні засади православ'я яскраво проявилися в його подальшій діяльності, коли він став воїном, а потім гетьманом Війська Запорізького. Очолюючи козаків Петро Сагайдачний відіграв вирішальну роль у розгромі військ турецького султана Османа II при Хотині у 1621 р. Захищаючи православну (як тоді говорили грецьку) віру, гетьман разом з усім Військом Запорізьким стали братчиками Київського колегіуму (пізніше Києво-Могилянської академії, що зазнавали утисків від уніатів) [5, с. 35].

В Острозькій академії навчали дітей різних станів грецькій, латинській та руській мовам, богослов'ю, арифметиці, філософії, логіці, риториці тощо. Фактично академія готувала своїх випускників до священницької та світської діяльності. Вона відіграла значну роль у духовному відродженні всієї української культури, показала шлях виходу з кризи, в якій перебувала православна церква в ті часи. Костянтин Острозький також сприяв діяльності шкіл при церковних братствах, а також при окремих храмах і монастирях, направляв туди випускників академії, допомагав фінансово і матеріально.

Необхідно зазначити, що з появою академії зав'язуються контакти острозьких діячів з видатними європейськими вченими і науковими закладами, ведеться листування з державними і релігійними діячами багатьох країн. В Острозі князь часто приймав іноземних послів, представників преси, місіонерів, заключав різні договори і угоди.

Покладаючись на вчених і просвітителів, на їх творчий потенціал, князь задумав грандіозну справу – видання різноманітної релігійної та навчальної літератури, особливо видання Біблії церковно-слов'янською мовою. На той час вже існували переклади окремих книг Старого і Нового Заповітів. Проте були вони поодинокими екземплярами у різних країнах православно-слов'янського світу, рясніли допущеними перекладачами й переписувачами неточностями і грубими помилками, містили різночитання, що спотворювали тлумачення Святого Письма. Острозький енергійно взявся за організацію видання Біблії,

прекрасно розуміючи, які труднощі стоять на цьому шляху. На його особисті кошти були відправлені до різних міст і країв спеціально підготовлені люди, що займалися пошуками біблійних грецьких текстів і слов'янських перекладів. Оригінали й копії везли в Острогож, де їх звіряли, редагували і зводили в єдину книгу, яка одержала назву “Острогожська Біблія”. Оздоблену високохудожніми гравюрами, її було видано друком у 1581 р. А готували її до друку десять років 72 перекладачі та укладачі. Обсяг Біблії становив 1252 сторінки, а тираж – 1200 примірників з номінальною вартістю по 35 золотих за кожний [3, с. 8].

Видання “Острогожської Біблії” за умов польсько-католицького тиску і невтішного стану православ'я загалом (після розорення монголами князівств Київської Русі та загибелі під ударами хрестоносців і турків Візантійської імперії) було духовним і культурно-просвітницьким подвигом князя Костянтина Острогожського і його прибічників. Слов'яни східного обряду отримали біблійні тексти зрозумілою їм мовою. Примірники “Острогожської Біблії” почали швидко розходитись українсько-білоруськими землями Речі Посполитої, потрапляючи до Московського царства, а також до болгар і сербів, які перебували під владою Туреччини. Цим виданням широко користувалися православні аристократи й церковнослужителі. Проте особливу роль ця книга відігравала в православних братствах, які масово виникали в містах України та Білорусії у другій половині XVI ст. Братства були осередками православної освіченості, мали школи і бібліотеки.

Варто зазначити, що найбільш широку діяльність Острогожський друкарня розгорнула у 90-х рр. XVI ст., в часи боротьби з унією. Тут були надруковані важливі твори полемічної літератури, книги отців церкви, листи патріархів тощо. Серед них – “Ключ царства небесного” Герасима Смотрицького (1587), книга “Про єдину істину православну віру...” Василя Суразького (1588), “Оповідання” (Універсал із закликом протидіяти унії, яку готували єпископи) К. Острогожського (1595) та багато інших [1, с. 74].

Для зростаючих потреб друкарні в 1595 р. Острогожський заснував мануфактуру з виробництва паперу. За його сприяння у 1592 р. була відкрита друкарня у Львівському братстві. Всі вони допомагали відродженню православної церкви і національної культури. Почалось масове друкування релігійної, полемічної та навчальної літератури, зокрема й Букваря, для церковнопарафіяльних шкіл при храмах, церковних братствах, монастирях, на Запорізькій Січі.

Наполегливість, великий організаторський талант, сила волі і фінансові можливості допомогли князю Костянтину-Василу Острогожському здійснити свою заповітну мрію і мету – захист істинної православної віри. Завдяки цим зусиллям в Україні вперше досить широко постали її духовні провідники і наставники – випускники Острогожської академії, що посіли державні і військові посади у воєводствах, повітах, старостах, очолили сейми, ремісничі, промислові і торгові артілі, братства, релігійні конфесії, монастирі, стали священнослужителями, бурмистрами, судьями, адвокатами, скарбниками, дипломатами, вченими, викладачами, друкарями тощо. Це була армія підготовлених князем бійців, які в жорсткій та нерівній боротьбі протистояли полонізації, окатоличенню, а також русифікації

і мусульманізації, тому що не тільки Польща вважала українські землі своїми, але й Москва зазіхала на Чернігівщину і Сіверщину, Туреччина і Крим взагалі рахували Україну своїм улусом, де безперешкодно можна було брати ясир. Острозькому певною мірою вдавалося применшити такий важкий феодальний, національний і релігійний гніт, однак все це вимагало величезних фізичних і матеріальних зусиль.

Необхідно також зазначити, що князю Костянтину належить особлива роль у боротьбі із запровадженням унії на українсько-білоруських землях наприкінці XVI – на початку XVII ст. Берестейську унію 1596 р. деякі православні ієрархи готували таємно від своїх мирян, від рядових священнослужителів, ченців та громадськості. Тому проголошення унії з римсько-католицькою церквою було для них повною несподіванкою. Унія внесла розбрат в українсько-білоруське суспільство у найвідповідальніший момент його історії. Водночас польська влада створила умови для покатоличення представників вищих верств українського суспільства, надавши шляхті латинського обряду права, якими була обділена православна шляхта. У цій ситуації всебічного тиску на віруючих візантійського (грецького) обряду князь Костянтин Острозький виявився одним з найстійкіших захисників самобутнього українського православ'я серед непокатоличенної української шляхти (окрім нього ще були князі Збаразькі, Корецькі та деякі інші). Адже перед цим такий розвій духовно-релігійного життя спонукав князя до думки перенести патріаршество з Константинополя до Києва і організувати самостійний православний центр України. З цією метою Острозький обрав кандидатом на посаду патріарха архімандрита Дорогобузького монастиря Діонісія Раллі. Цей доволі освічений чоловік, який здобув освіту в Римі, видавав себе за нащадка візантійської імперської династії Палеологів і, судячи з усього, умів справляти враження на людей, зокрема й на князя Костянтина. У 1584–1585 рр. Острозький домовився через Туреччину, яка мала вирішальний вплив на східних православних патріархів, зокрема й особливо на Константинопольського, про висвячення Діонісія, і той відбув до Царгорода. Невідомо, яким чином розвивалися події далі, але Діонісія висвятили на митрополита Тарнавського (Болгарського). Очевидно на його вибір вплинуло те, що він мав неабиякі амбіції і прагнув проводити самостійну політику. А в Києві за нього все б вирішував Острозький, як в Константинополі – Турецький султан [9, с. 34–35].

Як вже зазначалося, Костянтин Острозький став найпалкішим захисником українського православ'я, непримиримим борцем з унією. У широко розповсюдженому листі князь проголосив ініціаторів унії “вовками в овечій шкурі”, що зрадили свою паству, й закликав віруючих парафіян до відкритих виступів. Він також надіслав офіційний протест польському королю Сігізмунду III, однак той його проігнорував. Тоді князь Острозький вступив у антикатолицький союз із польськими протестантами, погрожуючи підняти збройне повстання. Під його впливом українська шляхта, що залишилася вірною православ'ю, збиралася на повітові сейми, де виступала проти унії. Провідні монастирі також висловили неприйняття унії. Цими рішучими діями Костянтину Острозькому разом із своїми

сподвижниками вдалося значною мірою зірвати плани приведення до стану унії всього українсько-білоруського православ'я. Однак можливості протистояти уніатству і католицькому натиску не скрізь були однаковими. У найближчій до Польщі Галичині й на значній частині Волині позиції католицизму наприкінці XVI ст. були досить сильними і влада належала католикам, зокрема й з вельможних західноукраїнських родів. А в Середній Наддніпрянщині польсько-католицький вплив був малопомітний. Одна з причин – посаду київського воєводи зберігав за собою Костянтин-Василь Острозький. Тому підпорядкуванню папі римському тут рішуче противилися, особливо духівництво, козаки й городяни [1, с. 74-75].

Однак й роки та постійна боротьба з противниками православ'я знесилювали князя, він почав міняти орієнтири, загравав то з протестантами, то з уніатами, шукав нову форму об'єднання без папи римського, зав'язував переписку з московськими царями Федором Івановичем і Борисом Годуновим, з православними патріархами. Змінюється й ставлення короля і польської шляхти до першого сенатора Речі Посполитої. Смерть 82-літнього К.-В.Острозького в 1608 р. посилює негативні тенденції в Україні. Їх розв'язка на певний період наступить в 1648 р., коли розпочнеться національно-визвольна війна під проводом Богдана Хмельницького, а в плані релігії – доба Петра Могили.

Таким чином, релігійна політика, боротьба проти унії на захист українського православ'я видатного державного, військового і політичного діяча Костянтина-Василя Острозького не увінчалася безумовним успіхом, однак призупинила натиск католицизму і уніатства на значній частині території України, вселила надію у мільйони православних вірян в торжество у майбутньому своєї рідної української віри.

Ми не повинні забувати тих, хто ніс в народ національну ідею, будував церкви, школи і монастирі, був непохитний у вірі, боронив рідний край від ворога. В особі князя Острозького Україна має видатного державного, військового і політичного діяча європейського рівня, захисника православ'я, яким наша держава повинна гордитися і в 2026 р. гідно відзначити 500-річчя від дня його народження.

Список використаних джерел та літератури

1. Громовенко, Л. Костянтин Острозький (1526 або 1528–1608) князь, просвітитель, меценат, воєвода київський / Л. Громовенко // 100 найвідоміших українців / Під заг. ред. д. філос. н., к. іст. н. Ю. Павленка). – К.: ТОВ “Автограф”, ТОВ “КД “Орфей”, 2005. – 640 с.
2. Журко, О. До питання про походження і роль Острозького роду в історії / О. Журко // Болохівщина: земля і люди. Матер. Всеукр. наук. конф. “Велика Волинь”. – Т. 20. – Хмельницький; Стара Синява; Любар: Хмельн. міська друкарня, 2000. – С. 217-221.
3. Журко, О. Князі Острозькі і Україна: епоха патріотів / О. Журко // Острогіана в Україні і Європі. Матеріали Міжнародного наукового симпозіуму (Велика Волинь). – Т. 23. – Старокостянтинів: Хмельницька друкарня, 2001. – С. 3-12.
4. Kempa, T. Konstanty Wasil Ostrogski (ok. 1524/1525–1608), wojewoda kijowski

i marszalek wołynskie / Т. Кемпа. – Торунь, 1997. – 288 с.

5. Ліщук, Д. С. Князь К.-В. Острозький. Воевода. Державний діяч. Просвітитель / Д. С. Ліщук // Чернівці: ПП Яворський С. Н., 2011. – 48 с.

6. Ossolineum (Wrocław). – Ркр. 11/627. – Wrocław: biblioteka, 1837. – 403 с.

7. Ульяновский, В. Невидимий світ віри в приватному і публічному житті кн. Василя Костянтина Острозького / В. Ульяновський // Пам'ять століть. Історичний науковий і літературний журнал. – № 5-6. – К.: ВДК університету “Україна”, 2009. – С. 126-148.

8. Хто є хто на Тернопільщині. Видатні земляки. Довідково-біографічне видання. Вип. перший / Авт. ідеї та авт.-упоряд. Вадим Болгов. – К.: ВАГ “Поліграфкнига”, 2004. – 224 с.

9. Шурхало, Д. Українська “якбитологія”: Нариси альтернативної історії. – 2-ге вид., доп. і перероб. / Д. Шухало. – Львів: ЛА “Піраміда”, 2007. – 318 с.

Yuriy Blazhevych

Prince Constantine-Basil of Ostrog as an Advocate of Ukrainian Orthodoxy

The article is based on documentary sources and works of Ukrainian historians lighting the role of the prince of Ostrog in the defense of Orthodoxy in Ukraine in general and Volyn and Podillya in particular. The author reveals input of this remarkable individual to support the spiritual and moral values of the Orthodox values in the fight against the Catholic and Uniate influence in difficult period of times. The author also analyzed some aspects of Prince Constantine of Ostrog as a humanist, reformer, state founder and a person who tried to make Ukraine-Rus a European country. There are a number of specific facts and examples of religiousness of Prince of Ostrog, his relations with the Orthodox patriarch, a thorough understanding of the Uniate ground, attempts to establish an independent Kyiv Orthodox Patriarchate, the development of church schools in temples, monasteries, brotherhoods. Also the author provides the assessment of Prince's reform efforts to establish Ostrog Academy for training to the needs of the church, education and culture, lawsuit, local government and others. A detailed analysis of the hard work of Prince of Ostrog and dozens of translators and publishers to create Ostrog Bible – the first complete translation of the Greek and Latin texts in Church Slavonic. The role of the Prince of Ostrog as a reliable defender of not only the original Ukrainian Orthodox Church, but also the borders of Ukraine-Rus' is emphasized.

Keywords: Constantine of Ostrog, defender of Orthodoxy, humanist, reformer, state founder, church, religious figures.

Ю.И.Блажевич

Князь Константин-Василий Острожский – защитник украинского православия

В статье на основе документальных источников и трудов украинских историков освещена роль князя Острожского в деле защиты православия на территории Украины, в частности Волыни и Подолья. Автором раскрыто

наследие этой незаурядной личности по поддержке духовно-нравственных православных ценностей в борьбе с католическим и униатским влиянием в условиях тогдашнего сложного периода. Проанализированы также некоторые стороны деятельности князя Константина Острожского как гуманиста, реформатора, государство создателя и европеизатора Украины-Руси. Приведен ряд конкретных фактов и примеров по религиозности князя Острожского, его связей с православными патриархами, глубокого понимания сути униатства, попытки утвердить в Киеве независимую православную патриархию, развитие церковно-приходских школ при храмах, монастырях, братствах. Дана оценка реформаторским действиям князя по созданию Острожской академии для подготовки кадров для нужд церкви, образования и культуры, судебного дела, местного самоуправления. Детально проанализировано кропотливую десятилетнюю работу Острожского и десятков переводчиков и печатников над созданием Острожской Библии – первого полного перевода из греческих и латинских текстов на церковнославянский язык. Подчеркнута роль князя Острожского как надежно защитника не только самобытного украинского православия, но и границ Украины-Руси.

Ключевые слова: Константин Острожский, защитник православия, гуманист, реформатор, государственный, церковь, религиозные деятели.

Одержано 3 червня 2014 року

УДК 82.09(477)(092):070“1953/1967

Є.І.Сохацька

**Іван Огієнко (митрополит Іларіон) – літературознавець
і літературний критик за сторінками “Віри й Культури”
(1953–1967 рр.)**

У статті охарактеризовано літературно-критичні праці митрополита Іларіона (Івана Огієнка), вміщені на сторінках його канадського часопису “Віра й Культура” (1953–1967 рр.), а також його відгуки на новинки літературознавства й художньої літератури, видані в материковій Україні. Літературознавчі відгуки та оцінки митрополита Іларіона розділено на дві групи: 1) це оцінки й коментарі до праць з проблем нового українського літературознавства (“дожовтневого”) і 2) – новітнього (“радянського”). До першої групи відносяться